

Tutkimuksen autonomiasta innovaatiotehtailuun.

Suomalaisen tiedepolitiikan suuri linja?

Kari Immonen

Juhlavuoden viettämiselle on ominaista luoda katsauksia johonkin juhlijan menneisyyteen liittyviin asioihin. Tähän liittyen Kari Immonen tekee Tiedeliiton juhlaseminaarissa pitämänsä alustukseen pohjautuvassa artikkelissaan erinomaisen katsauksen suomalaisen tiedepolitiikan kehitykseen 1960-luvulta näihin päiviin saakka. Artikkelikiiteyttää keskeiset käännekohtat suomalaisessa tiedepolitiikassa ja arvioi myös kriittisesti niin vanhempaa kuin viimeaikaistakin kehitystä.

Tampereen yliopiston rehtori Paavo Koli ja Helsingin yliopiston kansleri Pentti Renvall kävivät keväällä 1965 Uudessa Suomessa kipakan keskustelun, jonka aiheena oli yliopistojen ja yhteiskunnan suhde. Koli syytti yliopistoja siitä, että ne olivat vieraantuneet ympäröivästä yhteiskunnasta, että ne eivät osallistuneet yhteiskunnan kehittämiseen ja että niihin oli juurtunut syvä epäluulo kaikenlaista suunnittelua ja valtiovallan taholta tulevaa organisointia kohtaan. Yliopistot ja korkeakoulut elivät Kolin mukaan omalaatuisessa uudistustyhjiössä, jossa etusijalle nousi ”arvoltaan kyseenalainen respiitti- ja karrieeritiede”.

Renvall puolestaan korosti yliopistojen sivistystehtävää sekä objektiivisuuden ja totuuden ihannetta. Sitä ei saanut vaurioittaa ulkopuolisella puuttumisella ja määräilyllä. Valtiovallan tehtävä oli turvata opetukselle ja tutkimukselle riittävät resurssit. Niiden puitteissa yliopistot ja korkeakoulut kyllä pystyisivät hoitamaan tutkimuksen ja opetuksen – itsenäisesti.

Kun moderni tiedepolitiikka vähitellen 1960- ja 70-lukujen kuluessa syntyi, perusjännite kytkeytyi keskeisesti tähän Kolin ja Renvallin asetelmaan – ja se on säilynyt keskeisenä nykypäivään asti.

Tiedepolitiikkaa voi pitää kahdentyyppisten tavoitteiden kokonaisuutena. Se kohdistuu toisaalta tutkimustoiminnan yleisiin edellytyksiin.

Silloin se on politiikkaa tiedettä varten, *policy for science*. Toiseksi se on politiikan – ja tänään lisäksi talouden ja teknologian – edistämistä tieteen avulla ja tieteen tuloksia hyväksi käyttäen, *policy through science*.

Suomalaisen tiedepolitiikan ensimmäiset vaiheet olivat selkeästi *policy for science* -ajattelun mukaisia. Silloin ei vielä myöskään puhuttu tiedepolitiikasta vaan toimenpiteistä tieteellisen tutkimuksen edistämiseksi. Tässä edistämistyössä valtion rooli rajautui rahan jakoon. Resurssien käyttö ja suuntaaminen kuului tiedeyhteisölle.

Kohti ohjattua tiedepolitiikkaa

Ensimmäiset yritykset näkökulman laajentamiseen tehtiin 1950-luvun lopussa ja 60-luvun alussa. Tieteellisen tutkimuksen organisaatiokomitean ensimmäiset mietinnöt olivat vielä vanhan ajattelun mukaisia, mutta muutos tapahtui neljännen osamietinnön kohdalla 1960-luvun puolivälissä. Lähtökohtana oli ikään kuin itsestään selvänä pidetty ajatus, että tieteelle myönnetty aineellinen tuki tuottaa runsaan sadon erityisesti taloudellisenä kasvuna ja sen myötä korkeana elintasona. Vähitellen tällainen yleisoptimismi heikkeni ja vahvistui ajatus, jonka mukaan taloudellisen kasvun ja yleisen hyvinvoinnin kannalta ei riittä-

nyt se, että tieteen panostuksia lisättiin. Oli myös katsottava, miten nuo panokset käytettiin eli mihin tutkimustoimintaa suunnattiin.

Tämä havahtuminen tuotti tarpeen tutkimustoinnin kokonaisorganisointiin ja tiedepolitiikan uudelleen muotoiluun. Vuonna 1970 perustettu Suomen Akatemia syntyi tähän tarpeeseen, valtiollisen tiedepolitiikan keskeiseksi instrumentiksi.

Kuusikymmenluvun loppu ja seitsemänkymmenluvun alku oli Suomessa vahvasti uudistushenkisen yhteiskuntapolitiikan aikaa. Uudelleenorganisoinnin kohteina olivat esimerkiksi terveydenhuolto, työelämä, oikeushallinto ja koulutusjärjestelmä. Yliopistoissa ja korkeakouluissa uudistettiin sekä tutkintoja että hallintoa. Tieteen ohjausjärjestelmän ja tiedepolitiikan muutokset olivat osa tätä uudistustyötä.

Perustan uudistuspolitiikalle antoi pitkään jatkunut talouden kasvu, mutta merkittävä oli myös vasemmiston vuoden 1966 vaalivoitto ja sitä seurannut hyvin uudistusmielisen kansanrintamahallituksen synty. Voidaan sanoa, että kuusi- ja seitsemänkymmenlukujen vaihe oli taitekohta, jossa suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan painopiste siirtyi perustan luomisesta toteutukseen. Keskeinen osa tätä oli valtion roolin kaikinpuolinen vahvistaminen sekä rationaalisen ja kokonaisvaltaisen yhteiskuntasuunnittelun ulottaminen yli koko hallinnon.

Tiedepolitiikassa pelkät policy for science -ratkaisut painuivat taka-alalle ja yhä keskeisemmäksi nousi kysymys siitä, miten tiedettä ja tiedepolitiikkaa oli kehitettävä, jotta se palvelisi mahdollisimman hyvin yhteiskunnan kehittämistarpeita.

Ensimmäisiä konkreettisia merkkejä tiede- ja tutkimuspoliittisen ajattelun muutoksesta olivat tieteellisen tutkimuksen organisaatiokomitean neljäs osamietintö 1964 ja talousneuvoston mietintö samana vuonna. Niissä molemmissa tiedepolitiikkaa perusteltiin viittaamalla taloudelliseen kasvuun. Katsottiin, että tiede oli perustekijänä sille kehitykselle ja kasvulle, joka oli yhteiskunnan ehkä tunnusmerkillisin piirre. Erityisen vahva tämä

yhteys oli mietintöjen mukaan teknis- luonnontieteellisessä tutkimuksessa, mutta samankaltaisia vaikutuksia nähtiin olevan myös muilla tieteillä.

Tämä tieteen kytkeminen taloudelliseen kasvuun ja sitä kautta yli yhteiskunnan ulottuvaan suunnitteluun muutti tietenkin eri tieteenalojen suhdetta tiedepolitiikkaan ja valtiolliseen päätöksentekoon. Ne tieteenalat, joiden kytkentä tuotantoon oli läheinen, olivat jo perinteisesti valmiita argumentoimaan talouteen liittyvin hyödyn käsittein. Siksi tieteen ja talouskasvun liittäminen toisiinsa oli niiden näkökulmasta luontevaa. Sen sijaan ne tieteenalat, joiden yhteys taloudelliseen kasvuun ja toimeliaisuuteen oli etäisempi, olivat epäilevämpiä. Ne pelkäsivät – perustellusti – että tällä tiellä niiden toimintaedellytykset vähitellen

TÄMÄ TIETEEN KYTKEMINEN
TALOUDELLISEEN KASVUUN
JA SITÄ KAUTTA YLI YHTEIS-
KUNNAN ULOTTUVAAN
SUUNNITTELUUN MUUTTI
TIETENKIN ERI TIETEENA-
LOJEN SUHDETTA TIEDEPOLI-
TIKKAAN JA VALTIOL-
LISEEN PÄÄTÖKSENTEKOON.

heikkenisivät. Tämä tieteenalojen erilaisesta hyötysuhteesta lähtevä ero tuli sitten olemaan yksi suomalaisen tiedepolitiikan pysyvä ja keskeinen jännitystekijä.

Tästä tieteen hyötysuhteeseen liittyvästä erosta huolimatta yliopistoyhteisöllä oli myös yhdistäviä tekijöitä. Näistä tärkein oli suhde valtioon. Vaikka yliopistoissa hyväksyttiin tieteen aikaisempaa vahvempi asema valtionhallinnossa sekä yhteiskunnan ja talouden ohjaamisessa, katsottiin, että päätökset resurssien suuntaamisessa piti tehdä tiedeyhteisössä. Katsottiin, että siinä kysymys oli tieteen sisäisestä arvioinnista, jota ei pitänyt hämärtää ulkopuolisilla tarveharkinnoilla.

Maksajan eli valtion puolella taas katsottiin, että sillä ja viime kädessä veronmaksajilla oli oikeus ja velvollisuuskin osallistua keskusteluun siitä, miten vähäisiä tiede- ja tutkimusresursseja suunnattiin ja minkälaista tutkimusta rahoitettiin. Painopistettä haluttiin siirtää humanistisesta ja kansallisesti painottuneesta tutkimuksesta teknisiin tieteesiin ja ylipäätään lähellä käytäntöä ja sovellutuksia olleiden tieteiden suuntaan. Voidaan sanoa, että tässä siirryttiin lähellä sivistysyliopistoa olevasta tiede kulttuuri-instituutiona -ajattelusta tieteestä saata-vaan hyötyä korostavaan ajatteluun.

OECD agendan määrittäjänä

Tässä kohden on tarpeen sanoa pari sanaa OECD:stä. Vuonna 1961 perustetusta OECD:stä eli Organisation for Economic Cooperation and Development on vuosikymmenten kuluessa tullut merkittävin tiede- ja korkeakoulupoliittisen keskustelun ohjaaja kansainvälisesti ja myös Suomessa. Voidaan sanoa, että OECD määrittää varsin pitkälle sen agendan, jonka pohjalta tieteen ja tutkimuksen paikasta keskustellaan ja mihin suuntaan edetään. Kun järjestön rooli on nimenomaan taloutta koskeva, on luontevaa, että se myös tarkastelee tiedepoliittikkaa tästä näkökulmasta. Sen sijaan yleisemmät sivistyspoliittiset ja pehmeämmin elämän laatuun liittyvät kysymykset jäävät OECD:n suosituksissa toissijaisiksi.

Olisikin välttämätöntä, että OECD:n rinnalle syntyisi sen suosituksia tasapainottava ja riittävän arvovaltainen foorumi, joka tekisi arvioita ja suosituksia sivistykseen ja kulttuuriin liittyvien asioiden huomioon ottamisesta valtiolisissa päätöksenteossa. Kuten aivan viime päivinäkin olemme nähneet, taloutta eivätkään pelkäävät ohjaa pelkäävät tuotannon ja talouden lainalaisuudet. Esimerkiksi sillä, miten ihmiset yhteiskunnan näkevät ja minkälaisena he näkevät oman paikkansa siinä, on äkkiä myös talouden kannalta keskeinen merkitys. Sen lisäksi, että tarvitsemme tietoa ja tutkimusta taloudesta ja teknologiasta, tarvitsemme myös yhteiskunnallista ja kulttuurista ja inhimillistä ymmärrystä menestyäksemme siinä yhteiskunnassa, jossa elämme – ja menestyäksemme myös taloudessa ja tuotantoelämässä.

Uuteen tiedepoliittikkaan

Suomalaisen tiedepoliittikan suuri murros tapahtui 1970-luvun alussa. Sisältöä sille antoi vuonna 1972 valmistunut *Tieteen keskustoimikunnan tiedepo-*

liittinen ohjelma sekä Valtion tiedeneuvoston seuraavana vuonna julkaisema *Suomen tiedepoliittikan suuntaviivat 1970-luvulla* -asiakirja. Yhteistä näille oli, että niissä tiedepoliittikka nähtiin toisaalta rahoituksen kohdentamisena ja toisaalta tutkimustulosten hyväksikäyttönä ”yhteiskuntapoliittisten tavoitteiden toteuttamiseksi”. Kun aikaisemmin talouden kasvu oli nähty lähes yksinomaisena tieteen tuloksiin ja hyötyyn liittyvänä tekijänä, nyt kiinnostus kohdistui myös yhteiskuntapoliittikkaan ja niihin kysymyksiin, jotka olivat hyvinvointivaltiolaisen tavoitteiston keskiössä.

Tässä tultiin alueelle, jossa myös poliittisten puolueiden mielenkiinto heräsi; tähän saakka ne olivat olleet tiedepoliittikkaa koskevan keskustelun taka-alalla. Poliitikot ja puolueet tulivatkin 70-luvun alussa aktiivisemmin ja näkyvämminkin mukaan tiede- ja teknologiapoliittiseen keskusteluun kuin koskaan aikaisemmin – ja myös kuin koskaan myöhemmin. Ilmapiirin kiihkeydestä kertoo hyvin Simopekka Nortamo, joka kuvasi 1970-luvun kulttuuri- ja informaatiotaistelua sisällissodaksi, jossa punikit ja lahtarit olivat – jälleen kerran – toistensa kimpussa.

Julkisuuden näkökulmasta tämä tulkinta oli hyvinkin perusteltu, mutta taustalla oli paljon muutakin kuin suomalaisen yhteiskunnan perinteistä vastakkainasettelua. Uuden tiedepoliittikan suuntaviivat tulivat lännestä, erityisesti juuri OECD:stä eikä niitä sinällään voi pitää erityisen vasemmistolaisina. Useissa maissa samoja tavoitteita ajoivat oikeistolaiset hallitukset. Suomalaisessa kehyksessä nämä tavoitteet olivat radikaaleja ennen muuta siksi, että niiden toteuttaminen merkitsi tiedepoliittisen vallan uusjakoa. Kun aikaisemmin tiederesurssien käytöstä olivat pääosin vastanneet yliopistojen professorit, nyt vallan kammareihin asteli uutta porukkaa ja professorit menettivät asemiaan.

Myös talouselämä koki monet uudet tutkimusaiheet omien intressiensä vastaisiksi; esimerkiksi

OLISIKIN VÄLTÄMÄTÖNTÄ,
ETTÄ OECD:N RINNALLE
SYNTYISI SEN SUOSITUKSIA
TASAPAINOTTAVA JA RIITTÄVÄN
ARVOVALTAINEN FOORUMI,
JOKA TEKISI ARVIOITA JA
SUOSITUKSIA SIVISTYKSEEN
JA KULTTUURIIN LIITTY-
VIEN ASIOIDEN HUOMIOON
OTTAMISESTA VALTIOLLI-
Sessa PÄÄTÖKSENTEOSSA.
OTTAMISESTA VALTIOLLI-
Sessa PÄÄTÖKSENTEOSSA.

työsuojelun tai ympäristön saastumisen tutkiminen ja sille rakentuva uusi lainsäädäntö ei ollut vuorineuvosten ykkösintressissä. Myös Helsingin yliopistolla – ja etelän vanhoilla yliopistoilla laajemminkin – oli ongelmia. Uuden tiedepoliitikan alueellisuusajattelu uusien yliopistojen tukemiseen nähtiin niiden intressille vastakkaisena.

Oleellista myös oli, että kun tieteelle ja tutkimukselle asetettuja tavoitteita ryhdyttiin konkretisoimaan ohjelmiksi ja resurssipäätöksiksi, mukaan tulivat yleiset yhteiskuntapoliittiset asettamukset. Tämä näkyi erityisesti 70-luvun alussa, jolloin esimerkiksi keskustapuolueen aluepoliittinen ja sosialidemokraattien hyvinvointipoliittinen tavoiteisto tulivat mukaan tiedepoliittisiin ohjelmiin ja päätöksentekoon.

Uuden Suomen Akatemian perustaminen, opetusministeriön tiede- ja korkeakoulupoliittisen roolin vahvistaminen sekä tiedepoliittisen päätöksenteon poliittisen perustan laajeneminen herättivät erityisen vahvoja epäilyjä oikeistolaisen professorikunnan keskuudessa. Kiihdytyskaistana oli 60-luvun lopun mies ja ääni -keskustelu, josta oli helppo siirtyä tieteellisten toimikuntien kokoonpanoa ja tiedepoliittisten ohjelmien poliittisuutta epäileviin polemiikkeihin. Viime kädessä kuitenkin kysymys oli juuri vallanjaon muutoksesta sekä siitä, että poliittinen oikeisto oli saanut 60-luvun loppuun saakka hallita käytännössä yksinään tiedepoliittista keskustelua ja resurssien jakoa.

Kysymys oli myös presidentti Kekkoesta. Hänestä oli erityisesti 40-luvun lopun taisteluissa tullut monille suuri inhokki; tämän leiman hän oli kyllä saanut jo ennen sotaa pyrkiessään sisäministerinä lakkauttamaan IKL:ää. Neljäkymmenluvun lopun taistelu vanhan akatemian perustamisesta ja akateemikoista oli ollut monella tavoin taistelu sodanjälkeisen Suomen suunnasta. Leo Sario, joka oli akademia-asian tärkein ajaja, lopetti joskus kirjeensä luotettaville taistelutovereille ilmaisulla ”pirua ja kommunisteja vastaan” tai ”pirua ja torikraatteja vastaan” Akateemisen Karjala-Seuran ”pirua ja ryssä vastaan” -tervehdystä mukailen. Urho Kekkonen ei sinällään ollut vastustanut akatemiaa, vaan eräitä tiukimmin ensimmäiseen tasavaltaan ja Saksa-yhteyteen liittyviä akateemik-

konimityksiä. Kun hän sitten kuusikymmenluvulla antoi tukensa uuden akatemian perustamiselle ja vanhan lakkauttamiselle, oli vastakkainasettelu selvä.

Edistyksellisen tiedeliiton ja muiden tiedepoliittisten järjestöjen, Tutkijaliiton ja Suomen Tiedepoliittisen yhdistyksen TIEPON perustaminen liittyi suoraan 70-luvun alun kiihkeään tiede- ja yliopistopoliittiseen keskusteluun. Ne tulivat paikkaamaan sitä tiedepoliittisen ja tieteen yhteiskunnallista asemaa koskevan keskustelun aukkoa, joka oli jäänyt konservatiivisen tiedekeskustelun katveeseen. Näistä yhdistyksistä erityisesti Edistyksellisellä tiedeliitolla ja Tutkijaliitolla tuli olemaan pysyvä paikka suomalaisen tiedekeskustelun ytimessä – vielä tänäkin päivänä.

Tiedepoliitikan myrsky

Tiedepoliitikan kiihkein vaihe ajoittui syksyn 1973 ja joulukuun 1977 väliseen aikaan. Silloin se oli useissa kohdin julkisuutta keskeisesti hallitseva teema. Ilmapiirin kiihkeyteen vaikutti aikaisemmin esitetyn lisäksi ainakin talouden ajautuminen lamaan öljykriisin seurauksena sekä poliittisen ilmapiirin muutos, erityisesti keskustan ja vasemiston yhteistyön heikkeneminen. Tämän yhteyden heikentämiseksi tehtiin myös aktiivisesti työtä. Asialla oli erityisesti Korkeakoulu- ja tiedepoliittinen tutkimussäätiö KTTS, joka oli 70-luvun alussa perustettu vastustamaan korkeakoulujen hallinnonuudistusta. KTTS:llä ei ollut omaa tiedepoliittista ohjelmaa, mutta sen toiminta tähtäsi kaikin tavoin valtion roolin minimoimisen ja tutkimusvarojen suuntaamiseen suoraan yliopistoille ja korkeakouluille. Tämän tavoitteiston osa oli kaikenlaisten esteiden raivaaminen korkeakoulujen ja elinkeinöelämän yhteistyöltä.

Tiedepoliittisen uudistustyön voimat uupuivat näihin kamppailuihin, ja 70-luvun loppu oli hiljaiselon aikaa. Tämä liittyi myös talouden lamaan ja yhteiskunnan uudistusilmapiirin heikkenemiseen ylipäätään.

Ne uuden tiedepoliitikan rakenteet, jotka 70-luvun alussa oli luotu, eivät kuitenkaan mihin-

kään kadonneet, ja kun talous 80-luvun alussa elpyi, nämä rakenteet olivat käytettävissä. Tiedepoliittisessa toimintaympäristössä oli kuitenkin tapahtunut merkittävä muutos. Ensinnäkin öljykriisi oli osoittanut, että tutkimuksen ja talouden suhde piti ajatella uudelleen; tutkimus haluttiin sitoa entistä välittömämmin tuotantoon ja teknologiaan. Siksi ne yhteiskuntaa ja kulttuuria koskevat tutkimusintressit, jotka olivat olleet mukana kymmenen vuotta aikaisemmin, saivat nyt jäädä syrjemmälle.

Määrärahakehityksen painopistettä siirrettiin opetusministeriöltä kauppa- ja teollisuusministeriölle. Uudeksi rahoitusorganisaatioksi perustettiin vuonna 1982 Teknologian kehittämiskeskus Tekes ja kansalliset teknologiaohjelmat korvasivat akatemian laajemmat painoalat.

Tekesin rahoitus kasvoi nopeammin kuin tutkimustoiminnan yleiset määrärahat ja varsin pian se ohitti Suomen Akatemian määrärahojen tason. Samalla perustutkimus työntyi syrjemmälle ja teknologinen tutkimus- ja kehittämistyö tuli yhä keskeisemmäksi. Myös käsitteistö siirrettiin uuteen aikaan. Tiedepoliittikan korvasi tiede- ja teknologiapoliittikka ja toiminnalliseksi yleiskäsitteeksi tuli kansallinen innovaatiojärjestelmä. Siinä koko koulutus- ja tutkimusjärjestelmä sidottiin yhä laajemmin taloudellisesti hyödynnettävien tuotteiden kehittämiseen.

Kansainvälinen tutkimusyhteistyö sidottiin yhä enemmän kilpailuun. Tieteen piti tuottaa kansainvälisiä huippuja ja huippuyksiköitä. Pilkkapuheissa puhuttiin nobel-hautomoista. Ilmeistä onkin, että kysymys tieteen kansallisista tehtävistä – talouden ja teknologian ulkopuolella – jäi yhä enemmän tiedepoliittikan reuna-alueille. Argumentaatio on välillä muistuttanut hämmentävästi 40-luvun lopun keskustelua Suomen Akatemiasta, jossa arvovalta ja kansainvälisen arvostuksen saavuttaminen, oli keskeisenä tavoitteena. Silloin Leo Sario kirjoitti: ”Eikö meillä olisi mahdollista saada aikaan muistomerkkiä, jolla olisi pysyvä arvo, eikö

Suomen Akatemia voisi olla tällainen kunnialippu, jolla sotaa käynyt Suomen kansa oli vaikeuksien päivänä oppinut ymmärtämään hengen ylivoiman materian rinnalla”. Nykyisessä huippujen haussa asetelma on usein päinvastainen. Siinä materian ja talouden huiput ovat korvanneet hengen ja siviisityksen tavoitteen.

Innovaatiopoliittikan ja sovellettuuden ylivalta

Kahdeksankymmenluvun alun ja Tekesin perustamisen jälkeen tiede- ja teknologiapoliittikan pysyvänä tavoitteena on ollut tutkimusjärjestelmän – ja myös koulutuksen – yhä määrätietoisempi sitominen innovaatiopoliittikkaan. Tämä on konkretisoitunut esimerkiksi siten, että määrärahasuiputukset on kohdistettu perustutkimukseen ja lisäykset teknologiatutkimukseen ja nopeisiin sovelletuksiin. Tämä on korostunut myös siksi, että innovaatiotavoitteinen aluepolitiikka on tuotu yhä tärkeämmäksi osaksi tiede- ja korkeakoulupoliittikkaa. Keskeiseksi tavoitteeksi on tullut alueellisten

toimijoiden mobilisoiminen tiedon ja osaamisen aluelähtöiseen kehittämiseen. Alueelliset toimijat kuten elinkeinoelämä, teknologiakeskukset, yliopistot, tutkimuslaitokset, ammattikorkeakoulut ja muu julkinen hallinto on haluttu koota laajoiksi klustereiksi, joiden tehtävä on sitoa tutkimus- ja koulutusjärjestelmä mahdollisimman laajasti alueellisen innovaatio toiminnan tarpeisiin.

Samaan aikaan on tärkeää todeta, että erityisesti Suomen Akatemia pyrki 80- ja 90-luvuilla pitämään huolta perustutkimuksen asemasta. Tehtävä ei kuitenkaan ollut helppo tilanteessa, jossa kansainväliset ja vahvat kotimaiset toimijat etsivät tieteelle nopeaa soveltamista ja resurssien suuntaamista sen mukaisesti.

Vähän kärjistäen näyttää siltä kuin Suomessa olisi tapahtumassa samanlainen prosessi kuin

KANSAINVÄLINEN TUTKIMUSYHTEISTYÖ SIDOTTIIN YHÄ ENEMMÄN KILPAILUUN. TIEEEN PITI TUOTTA KANSAINVÄLISIÄ HUIPPUJA JA HUIPPUYKSIKÖITÄ. PILKKAPUHEISSA PUHUTTIIN NOBEL-HAUTOMOISTA. ILMEISTÄ ONKIN, ETTÄ KYSYMYS TIEEEN KANSALLISISTA TEHTÄVISTÄ – TALOUDEN JA TEKNOLOGIAN ULKOPUOLELLA – JÄI YHÄ ENEMMÄN TIEDEPOLIITTIKAN REUNA-ALUEILLE.

Japanissa toisen maailmansodan jälkeen. Japani oli silloin tilanteessa, jossa koko maa piti rakentaa uudelleen. Kun kiire oli kova ja väkeä sodan tuhojen seurauksena vähän, tehtiin hyvin radikaaleja ratkaisuja. Yksi tällainen oli päätös, että maahan ei ryhdytä rakentamaan uutta perustutkimusjärjestelmää, vaan korkeatasoisen tiedon hankinta hoidetaan ulkomailta omaksumalla ja lainaamalla. Tämä tuotti pitkään hyviä tuloksia. Ensimmäinen Japanin talous kehittyi halpatuotteiden avulla, sitten myös korkeatasoisen teknologian avulla. Pää tuli kuitenkin vetävän käteen. Viimeistään kahdeksankymmenluvulla havaittiin, että maan innovaatiokyky hiipui ja ajaututtiin vähitellen taantumaan. Yhtenä syynä tähän nähtiin innovaatiojärjestelmän riittämättömyys. Korkeakoululaitos ja tiedejärjestelmä eivät pystyneet tuottamaan tieteellisesti koulutettua väkeä, jonka avulla olisi päästy uuteen nousuun. Apua jouduttiin hakemaan perustasta; 80-luvun lopulla japanilaiset ilmestyivät joukolla kansainvälisiin tieteen tutkimuksen konferensseihin.

Tämä Japanin esimerkki kertoo hyvin sen, että ilman vankkaa ja laajalle ulottuvaa tieteellistä yliopistokoulutusta ja toimivaa perustutkimusjärjestelmää talouden ja tuotannonkin pyörät alkavat lipsua.

Suomessakin lyhytjänteinen ja valikoiva tutkimusrahoituksen politiikka on suosinut yhä enemmän teknologiavetoisia tutkimusaiheita. Samalla strategista tutkimusta on suosittu perustutkimuksen kustannuksella. Yliopistoissa markkinaorientoituneet hallintamallit näyttävät johtaneen resurssien liialliseen keskittämiseen, mikä on näkynyt esimerkiksi tiedejärjestelmän supistamisena. Eriytyisesti humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä

aloilla oppiaineiden lopettamiset ja koulutustason madaltamiset ovat jo nyt johtaneet yliopistojen ympäristöön suuntautuvan kohtaamisinnan supistumiseen.

Huoli tutkimusjärjestelmän ja yliopistojen muuttumisesta innovaatiotehtäiksi on aito. Talouden ja hyvinvoinnin – ja innovaatioidenkaan – kannalta ei ole perusteltua eikä tarkoituksenmukaista luoki-

KAHDEKSANKYMMENLUVUN ALUN JA TEKESIN PERUSTAMISEN JÄLKEEN TIEDE- JA TEKNOLOGIAPOLITIIKAN PYSYVÄNÄ TAVOITTEENA ON OLLUT TUTKIMUSJÄRJESTELMÄN – JA MYÖS KOULUTUKSEN – YHÄMÄÄRÄTIETOISEMPI SITOMINEN INNOVAATIOPOLITIKKAAN.

tella tieteitä tärkeisiin ja vähemmän tärkeisiin, ei keskittyä pelkästään huippuihin, ei keskittää maan koko yliopisto- ja tutkimuskapasiteettia kolmeen neljään pisteeseen eikä etsiä toimintalinjoja pelkästään talouden ja työllisyyden näkökulmasta. Tiedejärjestelmä ja yliopistot ovat ainoa formaalinen, kriittiseen perustaan rakentuva tapa käsi-

tellä eteen tulevia ongelmia. Tietoa toki hankitaan muullakin tavalla, mutta tiedon hankintaan liittyvä järjestelmä ja tiedon oikeellisuuden kannalta välttämätön kriittinen suhtautumistapa opitaan vain yliopistoissa ja tieteellisessä koulutuksessa.

Tarvitsemme siis vankkaa tieteellistä peruskoulutusta ja sen edellytyksenä olevaa vahvaa perustutkimusta. Jos tiede- ja koulutusjärjestelmää suunnataan liiaksi sovellettavuuden ja nopeiden tulosten näkökulmasta, joudumme Japanin tielle. Siksi on kysyttävä, olisiko tiedepolitiikkaa tänään suunnattava enemmän perustutkimukseen ja annettava tiedejärjestelmälle itselleen lisää itsenäistä päätösvaltaa. Yliopistojen ja tieteen aito autonomia on tänään vähäisempää kuin koskaan niiden historiassa. Ajattelen, että tätä autonomiaa pitäisi lisätä. ■

Puheenvuoro Edistyksellisen tiedeliiton juhlaseminaarissa Suomen tiede- ja korkeakoulupolitiikan suunta 10.2.2022.